

ANTALYA ELMALI TEKKE KÖYÜ BEKTAŞİLERİNİN MÜZİK PRATİKLERİ VE İNANÇ BAĞLAMLI SÖZLÜ EZGİLERİ*

Antalya Elmalı Tekke Village Bektashis Musical Practices and Faith Related Vocal Melodies

Sami Emrah GEREKTEN**

Attila ÖZDEK***

Öz

Bu araştırma, Antalya ili Elmalı ilçesi Tekke Köyü'nde yaşayan Alevi ve Bektaşi topluluğunun müzikal pratiklerinde yer alan inanç bağlamlı ezgileri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Tekke köyü Bektaşilerinin kuşaktan kuşağa aktardıkları kültürel mirasın bir yansıması olan inanç bağlamlı ezgiler, etnomüzikolojik eksende çeşitli boyutlarıyla incelenmiştir.

10 Kasım 2016 tarihinden başlayarak yaklaşık bir yıl süren bir alan araştırması sürecinde elde edilen veriler, katılımcı gözlem tekniğiyle, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve odak görüşmelerle ve doküman analizi yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmanın dokümanlarını, Tekke köyü hakkındaki mevcut yazılı materyaller ve edebî metinler ile akademik çalışmalar oluşturmuştur. Ayrıca, veri toplama sürecinde görsel ve işitsel kayıt cihazları kullanılmış ve araştırmacı tarafından gözlem notları alınmıştır. Verilerin analizi aşamasında elde edilen veriler, araştırmannın amacına göre kategorize edilmiş ve belli başlıklar altında birleştirilerek okuyucuya sunulmuştur.

Araştırma çerçevesinde, köye özgü iki adet semah, bir adet düvaz-ı imam türünde halk ezgisi tespit edilerek notaya alınmış, Tekke Bektaşilerinin cem ayinleri esnasındaki ritüel içi müzik pratikleri, ezgiler ve çalgılar temelinde sınırlı yönlerden incelenmiştir. Araştırma sonucunda, yöreye özgü nitelik taşıyan isimlendirmeler, müzikal pratikler ve tercihler başta olmak üzere söz konusu gruba ait inanç temelli müzikal pratiklere ilişkin kavram ve olgular betimlenerek sistematik bir yapıda sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Antalya, Elmalı, Tekke Köyü, Alevilik ve Bektaşilik, Abdal Musa, Halk Ezgileri.

Abstract

This research aims to determine the beliefs related to the musical practices of the Alevi and Bektashi group who living in the Tekke village of Elmalı district of Antalya province and also determine the place of these melodies in the ritual. The cultural heritage of the Tekke Bektashi's has been kept alive in a rich festival of faith-related melodies dimension, and also the lack of a work about musicology in the past years on this heritage has prepared an environment for us to investigate.

The data in the field study were collected using participant observation, interview techniques and documents. Visual and auditory recording devices and observation notes were used during observation and interviews, and literary texts on existing written materials about Tekke village and academic documents were created for other research documents. In the analysis of the data, audio-visual materials are dictated and information which not related with the research purpose is extracted.

* Geliş Tarihi: 09.11.2020, Kabul Tarihi: 14.11.2020. DOI: 10.34189/hbv.96.007

** Dr. Öğr. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi Mustafa Yazıcı Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü Müzikoloji ve Kompozisyon ASD. genc.sami.07@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6362-0704.

*** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi GSE ABD. argor73@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7214-5928.

The field research which started on November 10, 2016 lasted for one year and on the basis of the research, two peculiar semah, one düvaz-ı imam folk songs were compiled. Besides the places and functions of these works in the cem, the concepts and facts related to the ritual music of the Tekke Bektashis and the instruments the Bektashis used in the "cem", the features of the safety responsible for the music in the cemetery explained in this study.

Keywords: Alevi and Bektashism, Antalya, Elmalı, Tekke Village, Abdal Musa, Türkisch Folk Songs.

1. Giriş

İnsanoğlu, çok tanrılı dinlerden tek tanrılı semavi dinlere uzanan binlerce yıllık serüveninde inancın tezahürü olan ritüellerde çok çeşitli edimleri ve sembolleri kullanmıştır. Çoğu zaman bu edim ve sembollerden bazılarının daha çok ön plana çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda, ateş etrafında dönen ilkel kabilelerden halka şeklinde dizilmiş büyük kaya parçalarına; Kâbe'nin tavafından sema ve semaha kadar birçok edim, hayatın varoluş felsefesi olarak değerlendirilen dönme/devir hareketlerinden oluşmakta ve bu hareketlere eşlik eden çeşitli müzikal söylemler oldukça dikkat çekici benzer sembol ve içerikler taşımaktadır.

Kökleri tarihin derinliklerinde gizli bu inanç bağlamı edimlerin ve ritüellerin Anadolu'daki görünümünde ise İslam öncesi inançlarla İslam'la birlikte gelen çeşitli inançsal değerlerin karışımından oluşan bir yaklaşım dikkat çekmektedir. Sünni İslam yaklaşımının bazı katı kurallarından farklı olarak, İslam öncesi inançlara ait çeşitli izleri İslam inancıyla birlikte yorumlayan Alevilik ve Bektaşilik, İslam öncesi inançlarından bir anda kopamayan birçok topluluğun daha kolay benimsediği bir İslam yorumuna sahip olması nedeniyle Anadolu'da İslam'ın yayılmasında oldukça etkili bir rol üstlenmiştir.

Alevilik ve Bektaşilik ile olgunlaşan bu İslam yorumunda ibadetin en önemli göstergelerinden birisi toplanmak, cem olmaktır. Alevilik ve Bektaşiliğe göre bir araya toplanmanın, günahlardan arınmanın ve vecd ile yaratıcıya yaklaşmanın en önemli ortamı olan cem ayini, birçok iç ritüel barındırmaktadır. Müziği vecdin merkezine yerleştiren bu yaklaşım, bu açıdan diğer İslam yorumlarından oldukça farklılık içermektedir.

Anadolu'nun İslamlaşma süreci; Horasan Erenlerinin her birinin mekân tuttuğu coğrafyalar, eski inanç ve gelenekler ile Anadolu'nun çok kültürlü zenginliği birlikte değerlendirildiğinde Alevilik ve Bektaşilik olarak tanımlanan inanç ve felsefe yapısı yerel manada çeşitlilik arz etmektedir. Bu yerel çeşitlilik, Alevilik ve Bektaşiliğe ait ortak kutsalları barındırmakla birlikte ibadetin merkezi olan cem ayininin yapılışından türlerine ve cemde çalınan ezgilere kadar geniş bir yelpaze sunmaktadır.

Anadolu'da çeşitli bölgelerinde Alevilik ve Bektaşilik inanç ve felsefesiyle yaşamını sürdüren farklı topluluklarda yapılan cemlerde çalınan ve söylenen ezgiler, yerel müzik kültürüyle birlikte değerlendirilecek önemli bir zenginliktir. Bu sebeple

deyiş, semah, mersiye, duvaz-ı imamların saha çalışmalarıyla taranması ve tespit edilmesi oldukça önemlidir.

Araştırma bu bağlamda, özellikle Türkmen boylarının ve Yörük geleneğinin yaşadığı Toroslar boyunca Alevi ve Bektaşî toplulukları için önemli bir inanç lideri olan Abdal Musa'nın tekkесinin bulunduğu Antalya Elmalı Tekke Köyünü saha olarak belirlemiştir.

2. Alevilik-Bektaşilik ve Abdal Musa

Kökleri 13. yüzyıla dayanan Bektaşilik tarikatının ismi Hacı Bektaş Veli'den gelmektedir. Ahmet Yaşar Ocak (2009: 15), Hacı Bektaş Veli'nin 1270 dolaylarında vefatı ile birlikte, Suluca-Karahöyük zaviyesinin, onun etrafında bir takım menkıbelerle zenginleşen ve sağlamlaşan güçlü bir kültür merkezi olmaya başladığını ve bu zaviyeden yetişen Abdal Musa'nın, buradan ayrılarak etrafa dağılan, Hacı Bektaş Veli felsefesinin taşıyıcı ve propagandacısı Kalenderi' şeyh ve dervişlerine mükemmel bir örnek teşkil ettiğini aktarır. Abdal Musa'nın Bektaşilik için önemi hakkında; "Aslında bu tarikatın (Bektaşilik, y.n.) kurulması için gerekli zemini hazırlayan, 14. yy.da Suluca-Karahöyük'teki tekkede yetişip Osmanlı topraklarına gelerek birlikte fetihlere katıldığı Osmanlı gazileri arasında Hacı Bektaş kültürünü yayan başka biridir. Bir anlamda Hacı Bektaş'a yeniden hayat vererek sağlığında yapmadığı bir işi ölümünden sonra yaptırmak suretiyle ona şöhret sağlayan kişi Abdal Musa'dır" (Ocak, 2009: 46) der.

Özellikle Güneybatı Anadolu'da bu inanç kültürünün yerleşmesinde yadsınamaz rolü ile Abdal Musa, "Anadolu'nun ünlü erenlerindedir, aynı zamanda bir ozan ve düşünürdür. Aslen Horasanlıdır. Sonraları Azerbaycan'ın Hoy kasabasına gelip burada bir süre yaşam sürdürdüğü için 'Hoylu' olarak da tanınır. Horasan Erenlerinden ve Hz. Peygamber soyundan olan Abdal Musa'nın babası Hasan Gazi'dir. Hasan Gazi'nin babası olan Haydar Ata ise Hacı Bektaş Veli'nin amcasıdır" (Altıparmak, 2016: 11).

Abdal Musa, Suluca-Karahöyük'teki zaviyeden kendine bağlı Rum Abdalları (Abdalan-ı Rum) ile ayrıldıktan sonra önce Bursa havarisine gelmiş, daha sonra Bergama'ya, oradan da Denizli dolaylarına geçmiş ve bütün bu yerlerde zaviyeler açmıştır. Son olarak Elmalı yakınlarında yerleşerek ölünceye kadar burada yaşadığı bilinmektedir. Abdal Musa Bektaşiliğin gerçek pirlерinden kabul edilir. Nitekim bu sebeptendir ki O, "Kudemay-ı Bektaşiyân"dan sayılır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeniçeri Ocağı'nda Hacı Bektaş geleneğinin kuvvetle yerleşmesinde de Abdal Musa'nın başrol oynadığı bilinmektedir ve Alevilik ve Bektaşiliğin ana erkânında bulunan on iki hizmeti temsil eden 12 posttan on birincisi "Ayakçı Abdal Musa Sultan Postu" adını taşır. Bazı Bektaşî nefeslerinde "Pir-i Sani" diye anılır. Abdal Musa Alevi ve Bektaşî inancında büyük bir veli olarak takdis edilmekte olup adına bir de gülbank vardır. Abdal Musa ve onun gibi pek çok Haydari-Kalenderi abdalı, kurdukları zaviyeler vasıtası ile bölgelerinde Hacı Bektaş Veli kültürünü zamanla hâkim duruma getirmişler ve bu zaman içerisinde de devam etmiştir (Ocak, 2009: 15).

Elmalı'nın Tekke köyünde bulunan dergâh ve türbesi hakkında en eski bilgi *Evliya Çelebi Seyahatname*'sine dayanır. Anadolu'daki Yeseviliğin takipçi ve temsilcilerinden olan Abdal Musa'nın tekkesine konuk olan Evliya Çelebi, gözlemleri sonucu, "Gayet ehl-i sünnet ve'l-cemaat fukaralarıdır" şeklinde görüş bildirmiştir.

Müridi Kaygusuz Abdal'ın birçok eserinin günümüze ulaşmasının aksine, Abdal Musa'nın ancak "*Nasihatname*" adlı eseri ile bir kaç şiiri günümüze gelebilmiştir.

Kim ne bilür bizi, nice soydanuz
Ne zerrece oddan ne de sudanuz
Bizim meftunumuz marifet söyler
Biz Horasan mülkündeki boydanuz
Yedi deniz bizim keşkülümüzde
Hacım umman ise biz de göldenüz
Hızır-İlyas bizim yoldaşımızdır
Ne zerrece günden ne hod aydanuz
Yedi tamu bize nev-bahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydenüz
Bizim zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kader okunda gizli yaydanuz
Tur'da Musa durup münacat eyler
Neslimizi sorar isen Hoy'danuz
Abdal Musa oldum geldim cihana
Arif olan anlar nice soydanuz

Ayrıca Abdal Musa, Yunus Emre ekolünün en önemli temsilcilerinden olan Kaygusuz Abdal'ı yetiştiren kişidir. Bir başka önemli karakter olan "Gaybi"nin de kırk yıl süresince Abdal Musa'ya müritlik ettiği daha sonra Tekke Köyü'nden Mısır'a dergâhını açmak üzere gönderildiği bilinir. Abdal Musa; fikir, görüş ve erkânını bu talebesiyle uzak coğrafyalara bile yayabilme imkânı bulmuştur. Öyle ki "14.-15.yy mutasavvıfı ve Bektaşî şiirinin öncülerinden olan Kaygusuz Abdal'ın, kendisinin dini rehberi olan Abdal Musa'ya hürmetlerini sunduğu bir şiiri (bugün, y.n.), Bulgaristan'ın güneyindeki Bektaşilerce (bile, y.n.) söylenmektedir" (Gölpınarlı, 1963: 107).

3. Bektaşilik ve Müzik

Alevi ve Bektaşi kültürünün köklerinin Orta Asya İslamiyet öncesi inanç sistemleri ile birçok yönden bağlantılı olduğu bir gerçekliktir. Alevi ritüellerinin yönetiminin yanında bir çeşit toplum önderliğini üstlenen “dede”lerin, Orta Asya Türk toplumlarındaki “şaman”, “kam” ya da “baksı” karakterlerine benzer şekilde müzikle bağlı bir kimlikleri de vardır. Bu durum, Bektaşilik ve müzik bağlantısı açısından önemli bir kesiti ifade eder.

Öte yandan, birçok kaynaktan kadınların gizli dini ayinlere katılması, katılanların dem, bade denilen içkiden içmesi, hayvanların kurban edilmesi, dans ve müzik unsurlarının varlığı bakımından; Alevi gelenekleri ve Orta Asya Şamanizm’i arasında bir paralellik olduğunu ve cem törenlerinin şaman gelenekleri ile farklı yönlerden bağlantılı olduğunu aktaran birçok kaynak da bulunmaktadır (Dinçer, 2004; Melikoff, 1974).

Gök Tanrı inancını taşıyan Türklerin, kopuz çalıp yırlar okuyan “kam”larından, “ozan” ve “âşik”lara, buradan günümüzdeki Alevi “dede” ve “zâkir”lerine olan tarihsel bağın ortak araç olarak müziği kullanması dikkate değer bir husustur. Tam bu noktada Orta Asya Türk toplumlarının inançsal bir rol yüklediği kopuzlarına biçtikleri değerle, Alevi ve Bektaşi topluluklarında bağlamaya/saza verilen değer oldukça benzerdir.

Bahaeddin Ögel, Dede Korkut hikâyelerinden tespitle bunları 5 maddede toplamıştır. Bu maddelendirmeye göre kopuz; velilik ve ululuk sembolüdür; gazi erenlerin başına ne geldiğini söyleyen bir semboldür; ulularla haberleşme, medet ve yardım isteme sesidir; topluluğa haber veren, onları uyaran kutlu bir sestir ve iyi ruhları çağırıp kötü ruhları def eden sestir (Ögel,1991: 5). Dikkat edildiği üzere tüm maddelerin Alevi ve Bektaşi topluluklarında hâlâ geçerliğini farklı yansıma ve ifadelerle koruduğu görülür.

Alevi ve Bektaşilerin de bir bakıma Tanrıya ulaşma için gerçekleştirdikleri ayin-i cem denen inanç pratiklerinde müzik oldukça önemli bir araçtır. Bektaşiler, yeni kuşaklara aktarmak istedikleri tarihsel öğretilerini, Tanrı’ya olan yakarışlarını genelde bağlama ve/veya ailesinin sağladığı “söz”ün cazibesini arttırma kapasitesinden faydalanarak sunarlar. Bağlamanın ritüellerdeki bu baskın kullanım durumu, ona “telli Kur’an” yakıştırmasını da kazandırmıştır. Bağlamaya atfedilen bu kutsallık ve Tellî Kur’an yakıştırması konusunda Bülent Akın’ın çalışması (2020) kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

“Hiç kimse Alevi ve Bektaşi kimliğini saz ya da bağlama olarak bilinen, genellikle uzun saplı, elle çalınan, kopuzla eşlik edilen nefeslerden ve deyişlerden ayrı tutamaz. Bektaşi tarikatı dervişlerinin dünya görüşlerini, kaynağını, tarihini, öğretisini, dini törenlerini,[...]dile getiren, bu şiir ve müziktir. Bu müzikler, dini törenlerde (cemler, muhabbetler) önemli bir rol oynayan Alevi ve Bektaşi ozan/âşiklerinin bağlama eşliğinde şiir okuması ile gerçekleşir” (Melikoff, 2009: 416-417).

Orta Asya'da "kam"ın kopuz kullanma amacı ile cem ritüelindeki "zâkir"ın amacı, "şaman" ve "baksı"nın gözündeki "kopuz"un yeri ile "zâkir"ın "deste"lerini bağlayan "bağlama" enstrümanının yeri aynıdır.

Saz, hiç tartışmasız Alevi ve Bektaşî kültürünün vazgeçilmez unsurlarından biri olmuş, âşıkların (ozan/zâkir) sanatlarını icra ederken temel enstrümanlarının saz olması onlara söylediklerini müzikle birlikte daha etkili bir şekilde sokma avantajı sağlamış, aynı zamanda tarih ve gelenekle bağı oluşturma anlamında da dinsel bir işlevle derinlik kazandırmıştır (Turan, 2009: 437).

Kopuz eşliğinde söylenen sözlerin tema, amaç, işlev ve yöntem bakımından bağlama eşliğinde söylenen Alevi nefesleri ile benzer doğrultuda olduklarını söylemek yanlış olmaz. Bu yüzden, bu kültürün kural koyucu özelliğini taşıyan "nefes/deme"leri aynı zamanda önemli birer kaynak mahiyetindedirler.

Bu kaynakların icra edildiği ritüeller olan ayin-i cemler ise "dede/zâkir adı verilen din adamı kimlikli âşıklar yönetiminde, Alevi günlük yaşamının törensel olarak sergilenmesi olarak görülmektedir. Cem kelime anlamı ile "toplantı", "muhabbet" ve "bir araya gelmek" anlamlarını taşır. Yaygın olarak cemlerde ve saz eşliğinde söylenen; "yol"un ve "sürek"ın anlatılıp öğretildiği; yoğun olarak Tanrı sevgisinin işlendiği türkülere "nefes" denir ve nefeslerde işlenen konular Alevi ve Bektaşî inancının çerçevesini belirler niteliktedir (Turan, 2009: 431, 432).

Bu kapsamda, bu türkü formundaki kaynakların çeşitli yöntemlerle toplanması gerekliliği gündeme gelmektedir ve Batı Toroslar, bahsi geçen çerçevedeki müzikal pratikler noktasında oldukça zengin veriler sunma potansiyeline sahiptir. Antalya'nın Elmalı ilçesinin Tekke isimli köyü ve buradaki Bektaşî topluluk bunlar arasında karakteristik açıdan bazı farklılıkları taşır.

4. Bektaşîlik Bağlamında Tekke Köyündeki İnanç Pratiklerine İlişkin Bazı Tespitler

Tekke köyü, Antalya il merkezine 120 km uzaklıktaki Elmalı ilçesine bağlı ve bu ilçenin güneybatısında bulunan bir Bektaşî köyüdür. Köy, ismini Abdal Musa tekkesinden alır. Köy yerleşiminin, Abdal Musa'nın dergâhını bu yöreye kurmasıyla yıllar içinde buraya yerleşen Bektaşîler ve Bektaşîliğe intisap edenlerce meydana getirildiği düşünülmektedir. Bu özelliği ile Tekke köyü Bektaşîlerinin, "kan" ve "soy"a dayalı Alevilik anlayışını benimsememeleri başka bir deyişle, Alevi ve Bektaşî olmak için Alevi ve Bektaşî ana-babadan doğmak gerektiğini düşünmemeleri, onları çevre Alevi köylerden ayırmaktadır. "Dede"nin olurlarını alarak ikrar veren herkesi aralarına alan bu Bektaşî topluluğun zaman içinde birçok "Sünninin de Bektaşîliği tercih edebildiği bu "ikrar yapılması" nedeniyle büyüyüp genişlediği ileri sürülebilir.

Alevilik ve Bektaşîliğin "yol bir, sürek bin bir" anlayışı, sıklıkla farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Tekke köyünde de bu anlayışın yansımaları bulunmaktadır.

Örneğin, araştırmaya konu Tekke köyünde, dört farklı “dede” tarafından idare edilen dört farklı grubun/süreğin bulunduğu ve bu grupların genellikle cemlerini farklı tarihlerde ve mekânlarda sürdürdükleri tespit edilmiştir. Araştırmada veriler ise bu grupların nicelik olarak en büyüğü olan “Hüseyin Eriş” grubundan elde edilmiştir.

Köydeki topluluk Alevilik ve Bektaşiliği birbirinden ayrı görmemekte fakat kendilerini “Bektaşi” olarak nitelendirmektedirler. Köyün paydaşları arasında Alevilik ve Bektaşiliğin birbirinden ayrı olarak düşünülemeyeceği noktasında hem fikirdirler. Fakat yukarıda bahsedilen intisap noktasında, bazı Alevi gruplarından farklı olarak özellikle, “Alevi olabilmek için Alevi ebeveynden gelme”yi önemsememelerini vurguladıkları noktalarda Bektaşi kavramını daha ön plana çekerek bir çeşit kavramsal mekanizma oluşturdıkları ve yürüttükleri görülmüştür.

Köyde, Alevi ve Bektaşi inancı doğrultusunda cem ayinleri yürütülmekte, “Muharrem Orucu” ve “Aşure” ritüelleri gerçekleştirilmeye devam edilmekte, defin işlemlerinde “dede” de duasını okumaktadır. Cem takvimi, sonbaharın son günlerinde, kış mevsiminin başlangıcında “dede” tarafından belirlenmekte ve yıl boyu sürecek olan cem serisi “Abdal Musa Birlik Cemi” isimli cem ile başlamaktadır. Bunun yanında yıl içinde ölen kişilerin ardından “dar cemi” yapılmakta, ayrıca ikrar verip yola girecekler için “ikrar cemi” gerçekleştirilmektedir. Cemlerin yapılacağı tarih ve saatler genelde, tarımsal etkinliklerin başlangıcına-bitişine ve o yılın iklim özelliklerine bağlı olarak dede tarafından belli istişarelerle belirlenmektedir. Örneğin, ikrar cemlerinde dedenin cem tarihinin belirlenmesinde ikrar vereceklerin şartlarını ön plana alarak hareket ettiği görülmüştür.

Köyde “misafir cemi” olgusuna rastlanmamakla birlikte “dede”, gelen misafirlerin eğer geldikleri günde bir cem planlanmışsa katılabileceklerini, fakat misafirler için özel bir cem düzenlemediklerini aktarmıştır:

“Bizde misafir cemi diye bir olgu yoktur. Misafir, cem varsa katılır, misafir için tertip düzenlenmez. Misafir, daha öncesinden arayarak cem tarihini öğrenir ve ceme katılır” (KK-3).

5. İlgili Araştırmalar

Literatürde Abdal Musa'nın inanç temsili hususundaki önemi, eserleri ve tekkesine ilişkin bazı çalışmalar bulunmaktadır. Akçay'ın (1972) Abdal Musa tekkesine ilişkin bildiri, Eyuboğlu'nun (1991) kitap çalışması, Köprülü'nün (1988) İslam Ansiklopedisinde yer alan Abdal Musa maddesi, Seyirci'nin (1999) *Abdal Musa Sultan* isimli kitap çalışması ve Uçkan'ın (1992) bibliyografik makalesi doğrudan ulaşılabilen kaynaklar niteliğindedir.

Ramazan Uçar'ın (2012) doktora tezi kapsamında ortaya koyduğu ve kitaba dönüştürdüğü “*Alevilik-Bektaşilik Abdal Musa Tekkesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*” ismini taşıyan çalışması ise, Tekke köyü Bektaşileri ile ilgili öncül

çalışmadır. Uçar nicel yaklaşımlar çerçevesinde hazırladığı bu çalışmasında, köyde yaşayan Bektaşilerin inanç, ibadet ve sosyal yaşamlarına ilişkin elde ettiği betimsel istatistikler sonucunda sosyolojik temelde oldukça kapsamlı veriler sunmuştur.

Literatür taraması esnasında Tekke köyü ve yöresi Alevi ve Bektaşi kültürü ile ilgili olarak, rastlanan müzikolojik çalışmalardan biri de Jerome Cler'in (2020) "*The Life of Ritual Repertoire and its Aesthetic: Cem Ceremonies in Tekke Köyü, the Village of Abdal Musa*" isimli makalesidir.

Bu çalışmaların yanında, bu "yaşam tarzı"nın yürütüldüğü Anadolu'nun farklı coğrafyalarındaki toplulukları konu alan çok sayıda araştırmanın varlığı göze çarpmıştır. Bunlardan sınırlılığını bir veya birkaç köy ya da mahalle ile belirlemiş olan araştırmalar alan araştırmasının hazırlık safhasında incelenmiştir. Yılmaz (2014)'in Sivas Hafik Beydili köyünü konu alan doktora tezi, Akdeniz (2011)'in Alevi müzik uyanışı bağlamında İzmir Yamanlar mahallesi Alevilerini incelediği çalışması, Kaplan (1998)'in Balıkesir'in Tahtacı-Türkmen-Alevi kimliği taşıyan Kongurca ve Türkali köylerinin müzik yapısını çözümlediği araştırması, Akdeniz ve Ersoy (2012) İzmir Tahtacıları üzerine olan araştırması ve Yaşar (2006)'ın Diyarbakır İli Bismil İlçesi Türkmenhacı Köyü Alevilerini ve müzikal kültürlerini incelediği makalesi bunlardan birkaçıdır.

6. Yöntem

Çalışma, nitel araştırma disiplini çerçevesinde hazırlanmış bir etnografik denemidir. "Etnografik araştırmalarda, bir grup olarak tanımlanan herhangi bir insan topluluğu ele alınır ve bu grubun günlük yaşantısını düzenleyen kültür (yaşam yolları) analiz edilerek yazılı bir eserde betimsel bir dille aktarılır" (Yahşi, 2016: 153). "Etnografya çalışmaları, bir toplumsal grubun kültürü ve sosyal yapısının tanımlanmasını ve yorumlanmasını sağlar" (Bogdan ve Biklen'den aktaran Robson, 2017: 167).

Araştırmada, veriler saha araştırması sürecinde katılımcı gözlem tekniği kullanılarak toplanmıştır. Katılımcı gözlem, "analiz için gerekli bilgilerin toplandığı en önemli ve doğal katılım yolu"dur ve "bu yolla bilgiler doğrudan temasla gelir ve araştırmacı grubun kültürünü kişisel olarak doğrudan tecrübe etme fırsatını yakalar" (Yahşi, 2016: 159). Katılımcı gözlemin en önemli "özelligi araştırmacının çalışılan insanların günlük yaşamlarının içine tamamen dâhil olmasıdır" (Robson: 2017: 169). Bu çalışma özelinde de araştırmacı; yaklaşık bir yıl süren veri toplama ve analiz süreci boyunca, hedef kitle olarak belirlenen topluluğun, günlük yaşamlarını geçirdiği; ev, köy kahvesi, cem evi gibi farklı sosyal mekânlarında verileri toplamış, hatta cem töreninde izin alarak diğer zâkirlere bağlamasıyla eşlik etmiştir. Köy kahvesinde ve Abdal Musa Sultan Türbesi'nde tüm ahaliye açık olarak organize edilen sohbet, dua, misafir kurbanı kesme gibi faaliyetlerde yer almıştır. Ayrıca, araştırmada veri çeşitliliği ve zenginliğini sağlamak adına bağlama çalan zâkirlere başta geleneğin

aktarımı, çalgının topluluğun yeni bireyelerine öğretimi gibi hususlar olmak üzere derinlemesine görüşmeler ve icralar gerçekleştirmiştir.

Katılımcı gözlem tekniğinin yanı sıra araştırmada kullanılan bir diğer teknik görüşmedir. Görüşme, “[...]belli bir konuda ya da konularda insanların sözel ifadelerinden yola çıkarak bir şeyler öğrenmeyi amaçlayan” (Özer, 2002: 35) araştırmacıların “[...] veri elde etme, konuyu derinlemesine ele alma, kültürel bağlama dair fikir ve bilgi edinme için” (Karahasanoglu ve Yavuz, 2015: 71) sıklıkla kullandığı bir veri toplama tekniğidir. Bu araştırma kapsamında görüşmeler topluluğun önde gelen liderleri, dedeleri, zâkirleri ve müritleri ile gerçekleştirilmiş; içeriğinde araştırma amacına uygun hazırlanmış açık uçlu sorular yer almıştır. Her görüşmede bir sonraki görüşme için isimler öğrenilmiş, böylelikle kartopu örneklem kullanarak zengin verilerin elde edileceği işaret edilen kişilere ulaşılmış ve görüşmelerin gerçekleştirileceği örneklem belirlenmiştir.

Belirlenen kişilerle bireysel olarak yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış sorular aracılığıyla gerçekleştirilen görüşmeler kayıt altına alınmış, ardından deşifre edilmiş ve analize tabi tutulmuştur. Veri toplama ve analizi süreci birbirini tekrarlayan döngüler içerisinde ele alınmıştır.

Araştırmacı, görüşme, gözlem ve katılımcı gözlem yoluyla elde ettiği verileri araştırmacı notları halinde ayrıca yazıya dökmüştür.

Veri toplama sürecinde ayrıca, köye ilişkin hazırlanmış bir doktora tezinden üretilen bir kitap çalışmasına erişilmiş, ayrıca dedelerin cemlerde kullandıkları güfte mecmualarına benzeyen mensur eserlerin elle yazılı olduğu defterlere ulaşılmıştır.

Veri toplama sürecinde, köyde dede tarafından görevlendirilen ve bir çeşit “ulak” vazifesi üstlenerek köylüler arasında cemle ilgili bilgi aktarımını ve iletişimini sağlayan “pervane” olarak isimlendirilen görevli, aynı zamanda “araştırmanın kaynak kişi”si konumunda çalışmaya destek vermiştir. “Kaynak kişi, alan çalışması boyunca, araştırmanın en önemli yardımcısı olan bu nedenle de araştırmacının daha uzun süreli ve derinlemesine ilişki geliştirdiği bir ögedir” (Özer, 2002: 45).

Ayrıca, düzenlenen cemler ve görüşmelerde elde edilen bulgular, etik ilkeler doğrultusunda hareket edilerek ses kayıt ve görsel kayıt teknolojileri kullanılarak arşivlenmiştir.

7. Bulgular

7.1. Cem İçinde Kullanılan Ezgilere İlişkin Bulgular

Sözleri içinde On İki İmamların isimlerinin sırasıyla aktarıldığı nefeslere “düvaz-imam/duaz-ı imam” denir. Alevi ve Bektaşiler ekseri cemlerine “düvaz-ı imam” ile başlarlar ve yine “düvaz-ı imam” ile bitirirler. Tekke Bektaşilerinde de durum aynıdır:

“Cem, önce 12 imamları okşayan bir ‘Düvaz’ ile açılır. Mesela ‘Muhammet Ali’yi Candan Sevenler’ gibi. Bu seneki birlik cemine ‘Muhammet Ali’dir Kırkların Başı’ isimli düvazla başladık mesela. Bir de cem sonlanırken, kapanırken ‘Düvaz’ okunur. Yani düvaz ile başlar düvaz ile biter cemlerimiz” (KK-6).

Derleme Yeri: Antalya- Elmali- Tekke Köyü
Derleme Tarihi: 13.11.2016
Kaynak Kişiler: Ali ERIŞ, Hüseyin ERIŞ,
 Süleyman ARSLAN, Süleyman ERIŞ, Doğan KAYA

Derleyen: Sami Emrah GEREKTEN
Notalama: Sami Emrah GEREKTEN

MUHAMMED ALİ'DİR KIRKLARIN BAŞI

Halk Türküsü

Düvaz-ı İmam

-1-

Tempo: Birim vuruş için 170-180

Ritmik Kurulum: Karma

Bağlama Düzeni

(2+2+3)

(2+3+2+3+2+2)

Mu ham me d A li dir (Sax)
 U rum e re n le rin

Kırk la rın ba şı p hı (Sax)
 Ha cı Bek ta şı p hı

A ta lm ya ni de (Sax)
 De dem gul gi de lim

La net li ta pa hı
 A b dal Mu sa ya hı

Nota Örneği 1: “Muhammed Ali’dir Kırkların Başı” Düvaz-ı İmamı (Baba Semahı)

Tekke köyü ritüel içi müzik pratiklerinde sözsüz/enstrümantal ezgilere rastlanmamıştır.

“Bizim düzenlediğimiz cemlerde sözsüz ezgiler kullanılmıyor. Ama cem başlarken güvende[...] biraz var (aslında, y.n.), küçük sözsüz ezgiler ama bunlar motif şeklinde başlı başına ayrı bir şekilde değil” (KK-3).

Zâkirler, cem başlamadan önce akortlarını yapmakta, hemen ardından ellerini ısıtmak ve dinleyicilerin kulağını ilk icra edilecek eserlerin makamına alıştırmak amaçlı çalınacak ezgilerin makamında küçük dolanışlar/açışlar yapmakta ve bu çok kısa sürmektedir. “Güvende Ulusu” denilen baş zâkirin önceden belirlenen eserin icrasına başlaması ile diğer zâkirler de eseri çalmaya başlamaktadır. Toplu bir başlangıç ya da aynı anda icraya başlama gibi bir kaygı taşımamaktadırlar.

Görsel 1: Güvendeler ve misafir icracı İlyas Şimşek, güvendenin icra esnasındaki konumları

Tekke Bektaşilerinin zâkirleri, semahlarını potpuri gibi birbirine bağlı şekilde icra etmektedirler. Önce ağır tempoda bir semah ile başlanmakta ve bu semahı müteakiben bir “kıvrak” semah izlemektedir.

“Semahlar bizim burada iki tane (olur) art arda birbirine bağlı söylenir. İlki ‘ağır’, bağlı ardı sıra geleni de ‘kıvrak’ kısmıdır.” (KK-6)

Derleme Yeri: Antalya- Elmali- Tekke Köyü
Derleme Tarihi: 13.11.2016
Kaynak Kişiler: Ali ERİŞ, Süleyman ERİŞ, Süleyman ARSLAN
Doğan KAYA

Derleyen: Sami Emrah GEREKTEN
Notalama: Sami Emrah GEREKTEN

BABA SEMAHI
(ŞÜKÜR OLSUN YARADANIN DEMİNE)

Tempo: Birim vuruş için 180-190
Ritmik Kurulum: 2+2+2+3
Bağlama Düzeni

Halk Türküsü
Ağır Semah
-1-

(GİRİŞ SAZI)

Şa ka r

ol sun ya ra (SAZ) da nın de mi ne (SAZ) Sey ya h

ta lip düş mün ş ba ha r e vi ne ho lo şa h

(ARA SAZ)

O ğı
Tar be
Mu hab

Nota örneği 2: “Şükür Olsun Yaradan’ın Demine” Ağır Semahı

Tekke köyü Bektaşilerinin cemlerini başlattıkları düvaz-ı imamdan sonra okunan bu eserin yöredeki diğer adı “Baba Semahı”dır. Bu semahın son kısmında, askı karar mahiyetinde (kararın 3. derecesi olan çargâh perdesinde) bir kodalı bölüm yapılmış ve sazlar hiç durmadan “Şah Abdal Musa’ya bende olalı” semahına başlamışlardır.

Derleme Yeri: Antalya- Elmali- Tekke Köyü
Derleme Tarihi: 13.11.2016
Kaynak Kişiler: Ali ERİŞ, Hüseyin ERİŞ,
Süleyman Eriş, Süleyman Arslan, Doğan KAYA

Derleyen: Sami Emrah GEREKTEN
Notalama: Sami Emrah GEREKTEN

ŞAH ABDAL MUSA'YA BENDE OLALI

Çarğah Halk Türküsü

Kıvrak Semah

-1-

Tempo: Birim vuruş için 200-220

Ritmik Kurulum: 3+2+2+2

Bağlama Düzeni

Şa hAb dal Mü sa ya ban do o la h
Ka ra san cak la ra ni yaz e de li
Mer mer çı rak ba tu n ol maz ba tu n da n
Ho las ey le bi zi nâ rın ka tu n da n

Câm le nin mu ra dı nı ve rir to ze l de n hı ho le
Mü ham me din ya di ga rı e ze l de n hı ho le
Hâc ce ti var Mü ha m me din ta h tu n da n hı ho le
E şî ği ni bak le ya n to zun to za l da n hı ho le

şah şah şah (Şaz
şah şah şah
şah şah şah
şah şah şah

Nota örneği 3: “Şah Abdal Musa’ya Bende Olalı” kıvrak semahı

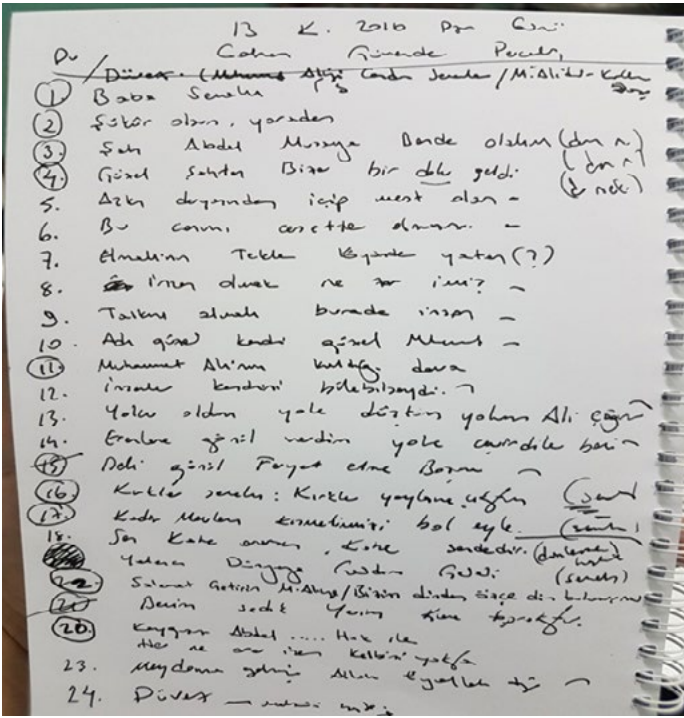
Kıvrak semahlar genellikle resitatif bir yapıda son bulur. Bu semahın şah beytinin son iki satırına gelindiğinde Güvende Doğan bu dizeleri tek başına serbest ritimli bir karakterde icra ederek semahı sonlandırmıştır. Bu bitirişte benimsenen makamsal yapı Gerdaniye merkezli olup Teke yöresinin gurbet havalarının karakteristik melodi yapıları ile tamamen aynı özellikleri taşımaktadır.

Düzenlenen tüm cemlerde, zâkirler, bu düvaz ve semahlar ile ceme başlamakta bu eserleri hep birlikte çalıp söylemekte ve kıvrak semahtan sonra ise sıra ile birer ya da ikişer dörtlük nefes ve deyişler okumaya başlanmaktadır.

Eser seçimi açısından cemin serbest kısmı olarak adlandırılabilir bu safhada, güncel veya bilinen/popüler nefeslerden örnekler de icra edilmektedir. Zâkirler, birçok

cemde, Âşık Mahsuni'nin “Kanadım değdi sevdaya, kondum kondum uçamadım” nefesini “dem nefesi” olarak, başta Elvan Sevim olmak üzere birçok sanatçının seslendirdiği ve Âşık Sefai'nin kaynak kişisi olduğu “Seher vakti şah kervanı gidiyor” nefesini “dövaz” olarak, başta Sabahat Akkiraz olmak üzere yine birçok sanatçının seslendirdiği “Medet Allah Ya Muhammet Ya Ali” adlı eseri son dövaz- ı imam olarak seslendirmişlerdir.

Bu kısımda, nefeslerin her biri ortalama beşer dörtlük olarak okunmakta ve zâkirler nefesleri cemde icra ederken nefeslerin ara sazlarını tekrarsız bir şekilde çalmaktadırlar. Çoğunlukla da kıtalar arasındaki ara sazlar çalınmamaktadır.

Görsel 2. 13 Kasım 2016 tarihinde düzenlenen Abdal Musa Birlik cemi repertuarı (araştırmacı gözlem notu)

Cemde yemek sofraları kalktıktan sonra, üstlendikleri çeşitli görevler sebebiyle o gün cemde henüz semah dönememiş olanlar için Kırklar Semahı, “gözcü” için ise “Salavat getirin Muhammet Ali’ye” semahı icra edilir.

Görsel 3: Abdal Musa Birlik ceminde Kırklar semahı dönen kadınların semah içinde dedeyi selamlaması

Köye has olduğu tespit edilen ezgiler daha çok rast perde düzeninin makamları ile doğrudan ilişkili olup hüseyini, gülizâr, gerdaniye, çargâh ve neva makam nağmelerinin daha yaygın kullanıldığı görülmüştür.

Ezgiler ritmik yapıları bakımından incelendiğinde, aksak usullerin oldukça ön planda olduğu, dokuz zamanlı yapıların baskın şekilde tercih edildiği belirlenmiştir. Ayrıca, eserlerde karma yapı olarak tanımlanan halk müziği örneklerine rastlanmıştır. Bazı bitiriş ve bağlantı icralarında da serbest usullerin tercih edildiği dikkati çekmiştir. Köyde çalışmaya konu olan müzikal pratikler çerçevesinde enstrümental bir ezgiye rastlanmamıştır.

Cemde ezgiler, genellikle “güvende ulusu”² tarafından belirlenmekte, cemin yapılma nedenine göre repertuarın düzenlenmesi sağlanmaktadır. Dâr cemlerinde ölüm ve dünya hayatının geçiciliğini; birlik ve başlangıç cemi denilen Abdal Musa cemlerinde Abdal Musa’yı; ikrar verenler için düzenlenen cemlerde ise yola girenler için yolun meşakkatleri, ikrar verenlerin sorumluluklarını ve mükâfatlarını konu alan eserlerin seçildiği belirlenmiştir.

“Ortama da bağlı bu. Mesela birisi göçmüştür, ölmüştür. O duruma uygun eserleri seçer güvende ulusu, programlamayı yapar. Dar cemindeki yakınları ona ağlar. Güvendenin rolü çok büyüktür burada, Güvendesiz cem olmaz. Semahını da güvende yaptırır” (KK-3).

Fakat son dönemlerde, bunlara ek olarak “güvende ulusu”, motivasyonu arttırma, genç kitleye hitap edebilme, çeşitlilik sağlayarak rutini zenginleştirme gibi amaçlarla yaygın ve bilinen eserleri o günkü cemin repertuarına eklediklerini belirtmiştir. Bu manada, zâkirler repertuarlarını şekillendirirken cemdeki topluluğu “çoşa getirmeyi amaçladıklarını”, tekrara düşmekten ve aynı ezgileri çalmaktan yana olmadıklarını belirtmişlerdir.

“Sonradan her hangi bir yerde duyduğum nefesi buraya (ceme, y.n.) getirip söylüyoruz (cemin uygun bölümlerinde, y.n.). Şimdi hep eskilerden de söyleyemiyoruz. Neden? Çünkü insanlar hep aynı şeyi dinleye dinleye dinleye bıkyor burada. Biz kendimizi biraz geliştirmek zorunda kalıyoruz. Eski havalar devamlı söylendiği için (insanlar değişiklikler bekliyor repertuvarında, y.n.). Bir değişiklik olduğu zaman millet de (daha candan, y.n.) dinliyor” (KK-6).

“Biz sadece birileri memnun olsun diye çalmıyoruz. İbadet yapıyoruz aynı zamanda. Dinleyicilerin seveceğini tahmin ettiğimiz popüler nefesleri de cemde söylüyoruz. Ama bunu en ön plana almıyoruz” (KK-1).

Zâkirlerden Ali Eriş, repertuarlarına ceme katılanların hoşnut olacağını düşündükleri popüler nefes ve deyişleri aldıklarını belirtmiş fakat “eski havalar” şeklinde tabir ettiği eserleri icra etmekten daha çok memnuniyet duyduğunu da aktarmıştır:

“İstiyorlar da, yeni eserleri ister istemez; Musa Eroğlu’ndan, Neşet Ertaş’tan, Mahsunî’den de çalıp söylüyoruz da. Ama ben buranın (cemin, y.n) ruhunu okşadığımı düşünmüyorum. Söylüyoruz (yeni eserleri, y.n) ama millet hoşlansın diye (yapıyoruz, y.n). Ben rahatsız oluyorum aslında. Benim kendi ruhumu da okşamıyor. Mesela geçen cemde, rahmetlik babamdan kalma güzel bir nefes vardı. Onu söyledim ve herkes anımsadı beğendi.” (KK-1).

“Şimdi kuşak farklı. Kimin hangi dönem (müziğini dinlediğinde, y.n.) doyuma ulaşacağı çok önemli. Mesela yetmiş yaşındaki bir insana, babamın (zamanında da, y.n) söylenen (eski, y.n) bir nefes icra edildiğinde o ağlıyor. Yeni kuşak da biraz daha farklı oluyor. Etkilenme oranı değişiyor yani” (KK-3).

7.2. Cem İçinde Kullanılan Çalgılar

Tekke köyü cemlerinde eşlik sazı “bağlama”dır ve zâkirler boyut olarak “kısa” ve “uzun” sap bağlama çeşitlerinin ikisini de kullanmaktadırlar. Zâkirlerin çoğunun herhangi bir nedenle ceme katılmadığı durumlarda tek zâkirin cemi yürütebildiğini aktaran zâkir başı; burada cemi yürütebilmedeki yetkinliğin ön planda çıktığına işaret etmiş fakat bu tip durumlarda, cem evinin potansiyel ses ihtiyacının karşılanmasında ortaya çıkacak problemlerin önüne geçilmesi için zorunda kalmadıkça tek saz ile cemin yürütülmemeye çalışıldığını ve en az iki veya üç sazın ceme katılımının sağlanmaya çalışıldığını aktarmıştır.

Bağlama ailesi sazlarının yoğunlukla kullanımı dikkati çekmiş, diğer halk çalgılarımız ve kabak kemane gibi yöresel çalgıların cemlerde kullanılmasına ilişkin herhangi bir veri elde edilememiştir. Fakat güvende ulusu, birkaç kuşak öncesinde, keman, cura ve kabak kemane çalgılarından istifade edilerek cemlerin yapıldığını aktarmıştır. Geçmişten günümüze çalgı çeşitliliğinin bu manada azaldığı belirlenmiştir. Ayrıca güvendeler, eskiden kullandıkları bağlamaların tamamen uzun saplı olduğunu, zamanla kısa saplı bağlamaları tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Cemde kullanılan sazlardan sadece Güvende Ali'nin sazında elektronik aksamın mevcut olduğu görülmüş, fakat cem esnasında sazlardan akustik halleri ile faydalanılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Bağlamalardan elde edilen sesin, cem evine aktarımında herhangi bir harici elektronik ses düzeneği kullanımının tercihi söz konusu değildir.

13 Kasım 2016 günü düzenlenen “Abdal Musa Birlik Cemi”nde zâkirler iki kısa saplı bir uzun saplı bağlama kullanmışlar, iki zâkir de vokal olarak nefeslere eşlik etmişlerdir. Kısa sap kullanan zâkirlerin bağlamalarının alt tele göre acem perdelerine (günümüz yaygın kısa saplı bağlama perde bağlarında göre kalından tize 4. perde) kelepçe taktıkları tespit edilmiştir.

Görsel 4. Kelepçeli kısa saplı bağlama düzenindeki sazi ile güvende ulusu Ali Eriş, araştırmacı yazar ve uzun saplı bozuk düzenindeki sazi ile güvende Doğan Kaya

Zâkirlerin tercih ettiği akort çeşitleri incelendiğinde, kısa sap bağlamalarda bağlama düzeni, uzun sap bağlamada bozuk düzenini kullandıkları gözlemlenmiştir. Uzun sap bağlama tercih eden Güvende Doğan icralarında karar perdesi olarak alt telde neva perdesini kullanmıştır.

Güvende grubu; iki kısa sap bağlama, bir uzun sap bağlama çalıp-söyleyen kişiler ile bunlara sesleri ile eşlik eden beş kişiden oluşmuştur. Sesle eşlik edenlerin herhangi bir çalgı çalmadıkları görülmüştür.

Alevi ve Bektaşî toplumunda cemde müzik işlerini yürütmekle sorumlu olan kişilere genellikle “zâkir” ismi verilmektedir. Fakat Tekke köyünde, bu tabir kullanılmamakta; köylüler ve dede, cem müziklerini icra etmekle görevli kişilere cem içi ve dışında “güvende” şeklinde hitap etmekte, bu hitap aynı zamanda bahsi geçen kişiler için lakap olarak da kullanılmaktadır:

“Zâkir ne oluyor? (Bizim köyümüzde, y.n) cemlerde bağlama çalanlara güvende diyorlar. Güvendelik, 12 postun biridir. Değirmenci Doğan var. Teber’in Süleyman var. Ali Eriş var” (KK-4).

Gezici zâkirlık olgusu Tekke köyünde mevcuttur. Gezici zâkirler, en az iki farklı cem yerinde görev alan icracılara denmektedir. Tekke köyünün zâkirleri, komşu köy olan Değirmenköy’ün Dede Süleyman tarafından organize edilen cemlerine de katılarak, bu köyün zâkiri Güvende Doğan’a destek olduklarını belirtmişlerdir:

“Mesela Doğan güvende bize bağlı yan taraftaki Değirmenköy var ya oranın güvende ulusu. Onlar cem yaparken biz oraya gideriz. Sağ olsun onlar bize yerini verir, biz cem yapacağımızda da onu davet ederiz ve yerini ayarlarız” (KK-1).

8. Sonuç

Antalya Elmalı Tekke köyünde yapılan saha araştırmasındaki gözlem ve görüşmeler sonucunda;

- Köy halkının kendilerini daha çok Bektaşî olarak ifade etmeye çalıştığı,
- Cem ayinlerinin amaca göre çeşitlendiği ve içeriğindeki ezgilerin bu amaca uygun seçilmeye çalışıldığı,
- Cemlerin diğer benzer kültürlerde olduğu gibi dede tarafından yürütüldüğü,
- Cemlerde saz/bağlama çalanlara yaygın bilinenin aksine “güvende” denildiği,
- Cemlerde kısa ve uzun saplı bağlamaların bir arada ve hem bozuk düzeni hem de bağlama düzeni ile kullanıldığı,
- Cemlerde bağlama/saz dışında çalgıların kullanılmadığı,
- Cemlerde sözsüz ezgilere rastlanılmadığı,
- Cemlerde yöreye özgü eserlerin yanında bilinen ve popülerleşmiş deyiş, semah ve düvaz-ı imamlara da yer verildiği,
- Tespit edilen sözlü cem ezgilerinin rast perde düzeninde halk müziğinde yaygın kullanılan hüseyni, gülizar, neva, çargâh gibi makam yapılarıyla uyumlu olduğu,

-Tespit edilen eserlerin usul anlayışının genel olarak semahlarla ve bölgesel bağlamla da tutarlı olarak 9 zamanlı aksak yapıda olduğu,

-Semahların potburi şeklinde birbirine bağlı ve artan bir tempo anlayışıyla çalınıp söylendiği,

-Gerek çok daha önceleri kabak kemane vb. çalgıların kullanıldığına dair bilgiler gerekse de kimi zaman ezgisel motiflerde hissedilen yapılar sebebiyle kısmen Teke yöresi müzik kültüründen etkiden bahsedilebileceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anadolu ve çevresinde yaşam süren bu kadim geleneğin, inancın, felsefenin ve yaşam biçiminin müzikal unsurlarını gerekirse köy köy dolaşarak, nitelikli saha araştırmalarıyla tespit edip müzik literatürüne ve Alevilik ve Bektaşilik araştırmalarına kazandırmak bundan sonraki araştırmalar için önerilebilir.

Sonnotlar

¹ Kalerleri: “Tarihsel süreçte Türklerin Anadolu’ya olan göçleri ile ortaya çıkan, çıkış noktası Horasan Erenleri olan topluluk” (Taşgın, 2009: 26.)

² Tekke köyünde, cem törenlerinde sazlarını çalarak cemin yürütülmesinde görev alan güvende grubunun genellikle en yaşlısına ya da yetkinine “güvende ulusu” denir. Güvende ulusu (Baş güvende), güvende grubunun ‘baş’ıdır, grubun icra esnasında yönlendirilmesi, sırada çalınacak eserin belirlenmesi ve bu eserin grup üyelerine uygun zamanda bildirilmesi gibi görevleri üstlenir.

³ Görsel 1, 3 ve 4 Kulcan İlyas Şimşek’in söz ve müziği kendisine ait olan “İrfan Meclisi” ismini taşıyan eserinin sosyal medya platformlarında yayımlanan klibinden alıntılanmıştır. Müzik yönetmenliğini Deniz Akgün’ ve Cevahir Çokbilir’in yaptığı söz konusu klibin çekimlerinin bir kısmı, araştırmacının bazı verilerini topladığı ‘Abdal Musa Birlik Cemi’ esnasında çekilmiştir. Bahsi geçen müzik klibinin linki kaynakçada verilmiştir.

⁴ Araştırmacının saha verileri, birinci yazar tarafından ikinci yazar danışmanlığında toplanmıştır.

Kaynakça

Yazılı Kaynaklar

- Akçay, İlhan. (1972). “Abdal Musa Tekkesi”. 7. Türk Tarih Kongresi, Ankara.
- Akdeniz, Serap. (2011). “Alevi Müzik Uyanışı Bağlamında İzmir Yamanlar Alevi Göçmenlerinin Müzik Pratikleri”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akdeniz, Serap, Ersoy, İlhan. (2012). “İzmir Tahtacıları Ekseninde Kültürel Kimliğin İfade Aracı Olarak Semahlar”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 4.
- Akın, Bülent. (2020). “Kopuzdan “Telli Kur’an” a Türklerde Kutsal Sazın Kültürel Serüveni”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 20 (1), 135-162 .
- Altıparmak, Serhan. (2016). *Kadim Şehir Elmalı*. Elmalı Belediyesi Kültür Yayınları-3.
- Cler, Jerome. (2020). “The Life of Ritual Repertoire and its Aesthetic: Cem Ceremonies in Tekke Köyü, the Village of Abdal Musa”. M. Greve, Özdemir, U., Motika, R. (Ed.), *Aesthetic and Performative Dimensions of Alevi Cultural*

- Heritage* (pp. 65-102). Baden: Orient-Institut Istanbul.
- Dinçer, Fahriye. (2004). "Formulation of Semahs in Relation to The Question to Alevi Identity İn Turkey". Unpublished Dioctoral Thesis, Boğaziçi University.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. (1991). *Abdal Musa, Bir Ermişin Işıldağıyla Aranan Gerçek*. İstanbul: Geçit Yay.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. (1963). *Alevi Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaplan, Ayten. (1998). "Balıkesir Tahtacı Köyleri Kongurca ve Türkali'de Halk Bilimi Açısından Müzik Yapısının Araştırılması". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karahasanoglu, Songül ve Yavuz, Elif Damla. (2015). *Müzikte Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: İTÜ TMDK Yay. No.7.
- Köprülü, Fuat. (1988). "Abdal Musa". *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, c.1. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay.
- Melikoff, Irene. (1974). "Le Probleme Kizilbaş". *Turcica* 6.
- --. (2009). "Gelin Canlar Bir Olalım: Türkiye'de Alevi Bektaşî Ortak Bilincinde Bağlayıcı güç Olarak Müzik ve Şiir". *Geçmişten Günümüze Alevi Bektaşî Kültürü*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2009). "Tarihsel Terminoloji". *Bektaşîlik, Kızılbaşlık ve Alevilik, Geçmişten Günümüze Alevi Bektaşî Kültürü*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Ögel, Bahaeddin. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Kültür bakanlığı Yay.
- Özer, Yetkin. (2002). *Müzik Etnografisi Alan Çalışmasında Yöntem ve Teknik*. İzmir: Dokuz Eylül Yay.
- Robson, Colin. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri Gerçek Dünya Araştırması*. Şakir Çınkır ve Nihan Demirkasimoğlu (Çev. Ed.) (2. Baskı). Ankara: Anı Yay.
- Seyirci, Musa. (1999). *Abdal Musa Sultan*. İstanbul: Der Yay.
- Şimşek, İlyas. (2017). "İrfan Meclisi". Erişim tarihi: 05.03.2017 [https://www.youtube.com/watch?v=wFHY5pPjaus&ab_channel=%C4%B0berProd%C3%B-Cksiyon.]
- Turan, Metin. (2009). "Alevi Bektaşî kültüründe Aşıklar ve Nefesler". *Geçmişten Günümüze Alevi Bektaşî Kültürü*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Taşğın, Ahmet. (2009). "Modernite ile Karşılaşma Alevi-Bektaşî kavramlarının üzerine yeni anlamları üzerine". *Geçmişten Günümüze Alevi Bektaşî Kültürü*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Uçar, Ramazan. (2012). *Alevilik-Bektaşîlik Abdal Musa Tekkesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* (2. Baskı). Ankara: Berkan Yay.
- Uçkan, Özgür. (1992). "Abdal Musa: Bibliyografik bir yaklaşım". *Toplumbilim Dergisi*, s. 1, İstanbul.
- Yahşi, Zekiye. (2016). "Etnografya". Ahmet Saban ve Ali Ersoy (Ed.), *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri* (ss.151-208). Ankara: Anı Yay.

- Yaşar, Servet. (2006). “Diyarbakır İli Bismil İlçesi Türkmenhacı Köyü Halk Kültüründe Müzik Unsurları”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Yılmaz, Duygu Ulusoy. (2014). “Kültürel Kimlik Bağlamında Sivas Hafik Beydili Köyü Müzik Pratikleri”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Ali Eriş, çiftçi, köylü, cemde dede görevinde, 16 Kasım 2016, Tekke Köyü Eriş Cem evi.
- KK-2: Doğan Kaya, çiftçi, değirmenci, köylü, cemde güvende/zâkir görevinde, 2016, Tekke Köyü Eriş Cemevi.
- KK-3: Hüseyin Eriş, çiftçi, köylü, cemde güvende/zâkir görevinde, 15 Kasım 2016, Tekke Köyü Eriş Cemevi ve Hüseyin Eriş’in evi.
- KK-4: Salih Demircan, çiftçi, köylü, 13 Kasım 2016, Tekke Köyü Maraşlı’nın Kır Kahvesi.
- KK-5: Süleyman Arslan, çiftçi, kendi köyündeki cemde dede görevinde, 2016, Tekke Köyü Değirmenköy Süleyman Arslanın Evi.
- KK-6: Süleyman Biçen, çiftçi, köylü, cemde güvende/zâkir görevinde, 16 Kasım 2016, Tekke Köyü Eriş Cemevi.
- KK-7: Muharrem Zeybek, çiftçi, köylü, cemde ulak görevinde, alan araştırması odak kaynak kişisi 16 Kasım 2016, Tekke Köyü Eriş Cemevi.
- KK-8: Durali Demircan, TSK mensubu, alan araştırması sürecinde cem içi ve dışı kaynak kişi bağlantısı, 1 Kasım 2016, Antalya.

